

Pravda o vzniku a vývoji světa

Rudolf Steiner

Čtvrtá přednáška

Berlín, 21. listopadu 1911

Nyní jsme se dostali v těžké kapitole našeho světového názoru tak daleko, že jsme se částečně naučili pozorovat duchovno za jevy zevního smyslového světa. Z takových jevů, které zpočátku ukazují zevně málo z toho, že za nimi v pozadí stojí duchovno ve zvláštní formě, jak toto duchovno prožíváme ve svém vlastním duchovním životě, z takových jevů jsme poznali, že přece jen za nimi stojí duchovní kvality a vlastnosti. To, co se v obyčejném životě ukazuje například jako tepelná vlastnost, jako teplo nebo oheň, to jsme poznali jako projev oběti. V tom, co před nás předstupuje jako vzduch a co nám opět zpočátku jen málo prozrazuje - pokud se týká našich pojmů - o jeho duchovní podstatě, to jsme nazvali darující ctností jistých světových bytostí. A ve vodě jsme poznali to, co je možné nazvat rezignací, zřeknutím se.

V dřívějších světových názorech - chtěl bych na to upozornit jen tak mimochodem - se ovšem již za vnější hmotou duchovno spíše tušilo a poznávalo, a důkaz toho můžeme spatřovat také v tom, že byly zvláště prchavé látky označovány slovem „spiritus“, od čehož je odvozené slovo „spirituální“, které dnes používáme jako přívlastek pro něco duchovního. Avšak přesto se někdy ve vnějším světě stává, že lidé tomuto slovu „spirituální“ jen málo rozumí a tak se také jednou stalo, jak je některým z Vás známo, že byl adresován mnichovskému spolku špiritistu dopis; a protože nikdo nevěděl, co je ten spolek spiritistů, byl dopis doručen předsedovi centrálního svazu obchodníků s lihovinami (spiritusem).

Jestliže chceme pozorovat onen významný přechod, který se uskutečnil ve vývoji Země od starého Slunce ke starému Měsíci, potom musíme sledovat jiný druh vývoje duchovna.

Musíme ale vyjít z toho, co před nás předstoupilo jako zřeknutí se. Zde jsme viděli, že toto zřeknutí se spočívá v podstatě v tom, že se vysoko stojící duchovní bytosti zřekly přijetí oběti, která byla, jak jsme poznali, v podstatě obětí vůle nebo obětí volní substance.

Představíme-li si to tak, že jisté duchovní bytosti chtějí obětovat, co je jejich substancí vůle a je jim jaksi zřeknutím se vyšších bytostí odepřeno přijetí této vůle, potom se budeme moci snadno pozvednout k pojmu, že ona volní substance, kterou chtěly dotyčné bytosti obětovat vyšším duchovním bytostem, musí zůstat v těch bytostech, které obětovat chtějí a obětovat nemohou. Tím jsou nám jaksi dány ve světové souvislosti ony bytosti, které jsou ochotné obětovat, jež jsou jistým způsobem ochotné odevzdat v horoucí oddanosti to, co je obsahem jejich nitra, které však tak učinit nemohou, a jsou proto nucené si to ponechat. Nebo vyjádřeno jiným způsobem, tyto bytosti nemohou dosáhnout jistého spojení s vyššími bytostmi, jehož by dosáhly, kdyby mohly obětovat.

To, čeho si máme přitom povšimnout, předstupuje před nás v historii, symbolicky, - i když zde je tento kontrast zosobněn, - zosobněn v Kainovi stojícímu proti Ábelovi. Také Kain chce obětovat Bohu. Jeho oběť se ale Bohu nelíbí a je odmítnuta, zatímco oběť Ábelovu Bůh přijímá. To, čeho si přitom musíme povšimnout, je Kainův vnitřní zážitek vyvolaný odmítnutím jeho oběti.

Chceme-li se pozvednout k vyššímu chápání toho, co se zde odehrává, musíme si ujasnit, že do vyšších oblastí, o nichž zde hovoříme, nesmíme vnášet pojmy, které mají význam jen v našem obyčejném životě. Bylo by proto nesprávné říkat, že je toto odmítnutí oběti nějak zaviněno, nebo že je nespravedlivé. O vině nebo hříchu, jak je známe v našem nynějším obyčejném životě, nemůžeme v těchto oblastech hovořit. Na tyto vyšší bytosti, které oběť odmítly, musíme pohlížet spíše tak, že se této oběti zřekly nebo vzdaly. V duševní náladě, popsané v minulé přednášce, není žádná vina nebo opomenutí, ale je v ní naopak veškerá velikost a důležitost, které spočívají ve zřeknutí se. Nicméně platí, že v bytostech, které chtěly přinést oběť, vyvstává pocit, i když mimořádně jemný, jakéhosi protivenství vůči oněm bytostem, které oběti odmítají. Až mnohem později, kdy k nám přichází příběh o Kainovi, tento pocit vystupuje s daleko větším důrazem. Z toho důvodu se neseťkáváme s touto náladou, kterou nacházíme u Kaina, u oněch bytostí,

kteře se vyvíjejí v době mezi starým Sluncem a starým Měsícem; u nich se setkáváme s touto náladou v jiné míře. A tu můžeme skutečně poznat jen tehdy, když pohlížíme, jako jsme to činili v posledních přednáškách, opět do své vlastní duše a pokoušíme se v ní nalézt obraz toho, jaká asi vládla nálada v individualitách, jejichž oběti byly odmítnuty.

Čím více se blížíme k pozemskému životu, nacházíme tuto náladu v nás samých - každý to zná - jako nejistotu či pochybnost a zároveň trýzeň v nehlubších oblastech naší duše, v jejím mučivém působení, jež můžeme plně zahrnout do toho, o čem budeme hovořit příští čtvrtek ve veřejné přednášce „Skryté hlubiny duševního života“. Tento pocit, který zná každá duše jako vládnoucí náladu ve skrytých hlubinách duševního života, se dere občas vzhůru na povrch našeho duševního života a tehdy je snad nejméně mučivý. Ale my lidé chodíme často s touto náladou, aniž si ji plně uvědomujeme, a přece ji máme v sobě. Abychom zdůraznili onu mučivost, která je spojena s určitou bolestí, můžeme připomenout slova básníka: „Jen kdo tu touhu zná, ví, jak trpím“. Je zde míněna touha jako duševní nálada, která žije v duších lidí - nejen tehdy, když usilují o to či ono.

Abychom se vpravili do toho, co se duchovně stalo ve vývoji starého Saturnu a starého Slunce, bylo nutné, abychom pozvedli svůj zrak ke zvláštním duševním stavům, které jaksi nastávají pouze tehdy, když lidská duše začíná toužit a usiluje o vyšší život. To jsme viděli, když jsme se snažili pochopit podstatu oběti na základě našeho vlastního duševního života, když jsme se snažili pochopit podstatu moudrosti, které může člověk nabyt a která vzniká z toho, co bychom mohli nazvat připraveností či ochotou dávat, což znamená být ochoten obětovat jaksi sám sebe. Přejdeme-li nyní k poměrům více pozemským, které se vyvinuly z těch dřívějších, narazíme na duševní náladu, která je v mnoha ohledech podobná tomu, co může člověk ještě dnes prožít. Jen si musíme jasně uvědomit, že ačkoli je naše duše spojena s naším pozemským tělem, vrchní vrstva spočívá nad naším skrytým duševním životem, jenž se odehrává dole v hlubinách. Kdo by nevěděl, že existuje takovýto skrytý duševní život? Život sám nás o tom dostatečně poučuje.

Předpokládejme nyní, abychom si ujasnili něco o tomto skrytém duševním životě, že by nějaké dítě prožilo ve svém sedmém nebo osmém roce nebo v jiném životním období to či ono a že by prožilo například něco, na co bývají děti velmi často obzvláště citlivé, že by prožilo nějakou nespravedlnost - nespravedlnost, kdy by bylo obviněno, že učinilo to či ono, co ve skutečnosti vůbec neudělalo, ale okolí dítěte by je z pohodlnosti obvinilo, že to či ono udělalo. Děti mají zvláště živý cit pro to, když se jim takto působí bezpráví. Ale jaký je nyní život, když se tento zážitek hluboce „zažral“ do dětského života? Později je to překryté dalšími vrstvami duševního života a dítě tedy to, co prožívá ve svém každodenním životě, snadno zapomíná. Ale předpokládejme, že dítě prožije ve svém patnáctém roce, řekněme ve škole, znovu něco nespravedlivého. A nyní začne najednou působit to, co jinak spočívало hluboko na dně citlivé dětské duše. Dítě nepotřebuje ani vědět, že se v něm vynořuje a působí vzpomínka na to, co kdysi prožilo. Může si o tom tvořit zcela jiné představy a pojmy. Kdyby se ale to, co se stalo dříve, nestalo, tak by například dítě, když je výrostkem, přišlo domů, trochu si poplakalo, snad také trochu zanedávalo, ale přešlo by to. Takto se ale ona dřívější událost stala - a zdůrazňuji výslovně, že dítě již nepotřebuje vědět, co se zde dříve stalo - něčím, co působí dále a působí to pod povrchem duševního života. A z toho, co by se jinak stalo pláčem, nadáváním nebo naříkáním, se stává nyní záková sebevražda! Tak působí ze spodních oblastí skryté hlubiny duševního života. A nejdůležitější silou, která zde dole působí v každé duši a která časem proniká nahoru ve své původní podobě a která se projevuje nejvýrazněji, právě když proniká vzhůru, aniž si ji člověk uvědomuje, je touha. Známe také jména, jimiž je tato síla označována ve vnějším světě, která jsou však přece jen metaforickými jmény, jelikož vyjadřují vztahy, které jsou komplikované, a tak vůbec nepřicházejí vzhůru do vědomí.

Vezměme například úkaz, který všichni dostatečně znáte - městský člověk snad méně, ale přece to poznal u druhých - úkaz, který se označuje jako „stesk po domově“. Kdybyste sledovali, co je ve skutečnosti stesk po domově, tak byste viděli, že je v podstatě u každého člověka jiný. Jednou je takový, jednou onaký. Jednou touží člověk po důvěrných vyprávěních, která slyšel v domě rodičů, neví, že se mu stýská po domově, co v něm žije, je neurčité puzení, neurčité chtění. Jinému se stýská po horách nebo po řece, kde si tak často hrál, když si před ním pohrávaly vlny na její hladině. To, co zde působí v duši, to si člověk málo uvědomuje, ale shrňme všechny tyto vlastnosti výrazem „stesk po domově“, který vyjadřuje něco, co se může odehrávat s velikou rozmanitostí a co je nejlépe vyjádřeno, když to označíme jako jakousi touhu. Ale co je tato touha? Řekli jsme si právě, že je to jistý druh vůle. Ale jaká je to vůle? Je to vůle, která zprvu, tak jak se jeví, nemůže být uspokojena, neboť je-li uspokojena, potom tato touha přestává. Tedy vůle, jež se nemůže vyžít, je to, co označujeme jako touhu.

Tak nějak musíme označit náladu u těch bytostí, jejichž oběť nebyla přijata. To, co můžeme vnímat v hlubinách našeho vlastního duševního života jako touhu, to je pozůstatek neboli dědictví z oněch dávných dob, o nichž nyní hovoříme. Tak jako máme různá dědictví z dávných vývojových období, tak nám zůstaly z vývojového období, o němž nyní hovoříme, různá přání, touhy, které se nacházejí v hlubinách lidské duše jako různé druhy vůle, která nebyla uspokojena, jež byla zadržena. Tak si musíme také představit, že odmítnutím oné oběti během této vývojové fáze, o níž nyní hovoříme, vznikají bytosti, které můžeme nazvat bytostmi se zadržanou vůlí. Tím, že tyto bytosti musely mít v sobě tuto zadržanou vůli, tím se dostaly do zcela zvláštní situace. A musíme se nyní opět přenést do duševního stavu, neboť myšlenky nemohou proniknout k těmto stavům, chceme-li tyto věci v jejich dozvuku vycítit.

Bytost, která je schopna obětovat svou vůli, se rozplývá v jistém ohledu v jiné bytosti. V lidském životě můžeme cítit, jak žijeme a tkáme v bytosti, které přinášíme oběť, jak se cítíme uspokojeni, když můžeme stát vůči bytosti, které takovouto oběť přinášíme. A jelikož zde hovoříme o obětování vyšším bytostem, tedy bytostem, jež jsou obsáhlejší a univerzálnější, ke kterým vzhlížet je pro obětující bytosti nejvyšší blažeností, zde nemůže být to, co zde zůstává jako zadržaná vůle, jako potlačená touha těchto bytostí, nikdy onou vnitřní náladou, oním vnitřním duševním obsahem jako to, co by mohly prožít, kdyby směly obětovat. Neboť kdyby směly obětovat, potom by byla jejich oběť u těch druhých bytostí, kterým by obětovaly. Chtěl bych použít toto přirovnání: kdyby pozemské bytosti a jiné planetární bytosti směly obětovat Slunci, pak by byly u Slunce. Kdyby nesměly obětovat Slunci, kdyby musely zadržet to, co by jinak chtěly obětovat, potom by zůstaly u sebe samých, byly by jaksi stlačeny do sebe samých. Jestliže pojmáme to, co zde nyní bylo vysloveno několika slovy, potom zpozorujeme, že zde vchází do vesmíru něco nového. Uvědomme si, že to nemůže být vysloveno jinak než následujícím způsobem: bytosti, které obětují jiným bytostem, jsou ve chvíli, kdy jejich oběť není přijata, odkázané nosit tuto oběť v sobě. Necítíte, že se zde vnořuje něco, co nazýváme egoitou? Co se později projevuje jako egoismus ve všech svých podobách? Jestliže to takto pojmáme, pak musíme cítit, co později - jaksi vylité do vývoje - žije dále v bytostech jako určité dědictví. S touhou vidíme zableskovat egoismus, zpočátku v jeho nejslabší podobě, ale vidíme, jak se pomalu plíží do světového vývoje. A tak také vidíme, jak jsou bytosti, které se oddávají touze, to znamená sobě samým, svému egoismu, jak jsou v jistém ohledu zakleté do jednostrannosti, do pouhého života jen v sobě samých, kdyby nenastalo něco jiného.

Představme si nějakou bytost, která smí obětovat: žije tedy v druhé bytosti a žije vždy v této druhé bytosti. Bytost, která nesmí obětovat, může žít jen v sobě samé. Tím je vyloučena z toho, co by směla prožívat v druhých bytostech a v tomto případě v bytostech, jež jsou bytostmi vyššími. Příslušné bytosti by byly vyloučené již na tomto místě z vývoje, byly by zakleté do jednostrannosti, jakoby do vyhnanství, kdyby nepřišlo něco, co vstupuje do vývoje a chce tuto jednostrannost odstranit. Je to vstup nových bytostí, které toto zakletí a vyhnanství do jednostrannosti vyrovnávají. Tak jako na starém Saturnu vystupují bytosti vůle, jako na starém Slunci vystupují bytosti moudrosti, tak vidíme na starém Měsíci vystupovat Duchy pohybu, přitom si však nesmíme představovat prostorový pohyb, ale musíme „pohyb“ chápat tak, že nese v sobě více méně myšlenkový charakter. Každý zná výraz „myšlenkový pohyb“; i když je to jen průběh, plynutí vlastních myšlenek, tak můžeme již z toho postřehnout, že jestliže si chceme osvojit obsáhlejší pojem pohybu, pak musíme sáhnout k něčemu jinému, než k pouhému prostorovému pohybu, který představuje jen jistý druh veškerého pohybu. Je-li velké množství lidí oddáno nějaké vyšší bytosti, která skrze ně nachází své vyjádření, jelikož od nich přijímá veškerou jejich oběť, potom žijí všichni tito lidé v oné vyšší bytosti a nacházejí v ní své uspokojení. Jsou-li však jejich oběti odmítány, pak žijí tito lidé v sobě samých a nemohou být uspokojeni. Zde přistupují Duchové pohybu a přivádějí jistým způsobem tyto lidi, kteří by byli jinak odkázáni jen sami na sebe, k ostatním bytostem a vytvářejí mezi nimi jisté vztahy. Duchy pohybu si nesmíme myslet jen jako bytosti, které mění své místo, ale jako bytosti, které vytvářejí něco, co vytváří nové a nové vztahy k jiným bytostem.

O tom, čeho je na tomto stupni v kosmu dosaženo, si můžeme učinit představu, jestliže reflektujeme odpovídající duševní náladu. Kdo neví, co je touha, která je tak běžná, když se nás zmocní jistý duševní stav, když tento stav trvá, když se tento stav vůbec nemění? Kdo neví, jak se stává tento stav mučivým a jak nás uvádí do nesnesitelného rozpoložení, které se u povrchních lidí stává tím, co nazýváme „znuděnost“? Ale od této nudy, kterou můžeme obyčejně připisovat jen povrchním lidem, existují všechny možné mezistupně až k těm, které jsou vlastní ušlechtilým charakterům, ve kterých žije to, co vzniká jejich vlastní povahou jako touha a co nemůže být na tomto světě uspokojeno. A jakým lepším způsobem může být touha uspokojena než změnou? Důkazem toho je, že bytosti, které trpí touto touhou, vyhledávají stále nové a nové vztahy.

Trýzeň touhy je často překonávána změnou vztahů se stále novými bytostmi.

Zde vidíme, že v době, kdy Země prodělává svůj měsíční vývoj, Duchové pohybu přinášejí do života bytostí naplněných touhou, které by jinak pociťovaly prázdnotu - a nuda je jistý druh prázdnoty - změnu prostřednictvím pohybu, vztahem ke stále novým a novým bytostem a novými podmínkami. Pohyb v prostoru, z jednoho místa na druhé, je jen jednou formou rozsáhlejšího pohybu, o němž jsme nyní hovořili. Takový pohyb nastává, pokud máme ráno v duši určitý myšlenkový obsah, který si nepotřebujeme podržet, ale můžeme přejít k jiným obsahům. Tak můžeme překonat jistou jednostrannost touhy rozmanitostí, změnou a pohybem toho, co prožíváme. Ve vnějším prostoru máme jen zvláštní druh této změny.

Představme si v této souvislosti nějakou planetu ve vztahu ke Slunci. Kdyby byla vždy ve stejném postavení vůči Slunci, kdyby se nepohybovala, setrvala by v jisté jednostrannosti, neboť by vždy obracela ke Slunci stejnou stranu. Tu přicházejí Duchové pohybu, kteří vedou planetu kolem Slunce, aby vnášeli do jejího stavu změnu. Změna místa je jen jednou z mnoha podob změny.

A když Duchové pohybu vnášejí do kosmu změnu místa, pak do něj vnášejí jen jistý specifický druh pohybu.

Ale tím, že Duchové pohybu vnášejí do vesmíru - jak jsme již poznali - změnu a pohyb, musí do něj přijít ještě něco jiného. Viděli jsme, že v tomto vývoji, v celé jeho kosmické rozmanitosti, kterou zde vytvářejí Duchové pohybu. Duchové osobnosti. Duchové moudrosti, vůle atd., žije také ona substancialita, kterou jsme nazvali „darující ctností“. Vplýváním toho, co je vyzářováno jakožto moudrost, jakožto duchovno, vzniká podstata vzduchu a jeho proudění. To splývá s vůlí přetvořenou v touhu a stává se v těchto bytostech tím, co člověk zná - ještě ne jako myšlenku, ale jako obraz. Nejlépe to pochopíme pomocí obrazu, který člověk má, když sní. Prchavý plynoucí obraz snu může vyvolat představu o tom, co se děje v bytosti, ve které žije vůle jako touha a která je vedena

Duchy pohybu do vztahu k jiným bytostem. A když je tato bytost přiváděna k jiné bytosti, pak se nemůže zcela obětovat, protože v ní žije vlastní egoita. Ale může přijímat prchavý obraz druhé bytosti, který v ní žije jako snový obraz. Odtud pochází to, co můžeme nazvat prouděním obrazů v duši. A během této fáze vývoje vidíme vznikat obrazné vědomí. A když jsme jako lidé prodělali tuto fázi vývoje bez svého dnešního pozemského vědomí já, musíme si představit, že během této vývojové fáze jsme ještě neměli to, čeho dnes dosahujeme svým já, že jsme existovali a tkali ve vesmíru s tím, co můžeme srovnat s dnešním pocitem toužení.

Jistým způsobem bychom si mohli představit, pokud bychom nepozorovali takové stavy utrpení, jako jsou ty pozemské, že nemohou být jiné, než jak je vyjadřují slova básníka:

*„Jen kdo touhu zná,
ten, ví, jak trpím.“*

Tehdy přichází jisté utrpení, bolest ve své duševní podobě také do naší bytosti a do jiných bytostí, které jsou spojené s naším vývojem. A nitro, které by jinak zůstalo prázdné, nitro trpící touhou, naplňují Duchové pohybu svojí činností, balzámem, který se vlévá do těchto bytostí ve formě obrazného vědomí. Jinak by tyto bytosti přišly o svou duši, o vše, co nelze nazvat touhou. Ale tím, že do nich vtéká balzám obrazů, jež vyplňují samotu a prázdnotu rozmanitostí, jsou tyto bytosti zbaveny svého zatracení a vyhnání.

Bereme-li tato slova vážně, poznáváme to, co je duchovním základem toho, co se vyvinulo během měsíčního vývoje naší Země a co nyní máme ukryto v hlubinách svého vědomí, překryté pozemským stupněm vývoje našeho bytí. Ale máme to - a populárním způsobem to má být ukázáno pozitivně ve veřejné přednášce - tak hluboko ve své duši, že nás to ovlivňuje, jako otřesy mořského dna způsobují vlny na jeho hladině, aniž bychom si uvědomovali důvody toho, co nám vstupuje do vědomí. Pod povrchem vědomí svého obyčejného Já máme takový duševní život, který může vystupovat vzhůru. A co říká tento duševní život člověku, když stoupá vzhůru? Máme-li na zřeteli kosmický základ tohoto podvědomého duševního života, pak můžeme říci: Duševní život, který cítíme vycházet vzhůru z duševních hlubin, jsou údery toho, co z měsíčního vývoje se spojilo s tím, co do nás vstoupilo během pozemského vývoje. A všimneme-li si dobře tohoto souladu měsíční a zemské stránky naší přirozenosti, potom zde máme základ toho, co přešlo duchovně ze starého Měsíce do bytí Země.

Uvědomte si, prosím, že je nutné, jak jsme to právě charakterizovali, aby se stále vynořovaly obrazy, které mají odstranit onu prázdnotu. Tím získáte představu, jež má velký význam a velkou důležitost:

představu toužící lidské duše v její trýznivé prázdnotě, jejíž touha je uspokojována, nebo bychom také mohli říci harmonizována, vstupováním obrazů, které nahrazují obrazy jiné. A když zde tyto obrazy jistou dobu setrvávají, potom se opět vynoří z nitra duše ona stará touha a Duchové pohybu ji vedou opět k novým obrazům. A když tyto nové obrazy opět po jistou dobu naplňují duši, pak zde vzniká nová touha po nových obrazech. Tu musíme o takovémto duševním životu vyslovit následující závažná slova: jeli touha uspokojována jen obrazy, které střídají obrazy nové, pak je to plynoucí nekonečnost bez konce. Tu může přerušit pouze to, co musí přijít, aby na místo do nekonečna plynoucích obrazů mohlo nastoupit něco, co je schopné vykoupit tuto nekonečnost něčím jiným než pouhými obrazy, totiž realita. Řečeno jinými slovy, ono planetární vtělení naší Země, ve kterém činnost Duchů pohybu přiváděla do nás obrazy, jejichž prostřednictvím byly uspokojovány naše touhy, musí být vystřídáno novou fází planetárního vtělení, kterou musíme nazvat fází vykoupení. A uvidíme ještě, že je třeba nazvat Zemi „planetou vykoupení“, jako můžeme nazvat předchozí vtělení Země - starý Měsíc „planetou touhy“, touhy, která je tišena, která ale tišením vyúsťuje do nikdy nekončící nekonečnosti. A žijeme-li v zemském vědomí, které nám, jak víme, přináší vykoupení skrze mystérium Golgoty, potom vystupuje během tohoto našeho života z hlubin naší duše nekončící touha po vykoupení. Je to, jako bychom měli nahoře vlny obyčejného vědomí, zatímco dole v hlubinách moře duševního života žije základ naší duše jakožto touha, která stále usiluje vzhůru k vykonání oběti, k univerzální bytosti, která uspokojí dychtivost jednou, ne nekonečným sledem obrazů, nýbrž pouze jednou nám poskytne uspokojení.

Pozemský člověk již cítí tyto nálady - a ty nálady jsou ve skutečnosti tím nejlepším, co může prožívat. A ti, kdo v tomto čase pociťují tuto touhu způsobem, který odpovídá naší době, jsou v podstatě ti, kdo přicházejí do našeho duchovně vědeckého hnutí. Lidé se ve vnějším životě naučili všemu, co uspokojuje jednotlivosti jejich obyčejného vědomí, ale občas se z jejich podvědomí vynořuje něco, co nemůže být nikdy uspokojeno, co však touží po pravém základu života. A tento skutečný základ může být dán jen tím, že zde máme univerzální vědu, která se nezabývá jednotlivostmi, ale životem v jeho celistvosti. Tomu, co se takto vynořuje z podvědomí a co usiluje vzhůru, musí ve smyslu naší doby vyjít vstříc zájem o všeobecné bytí, které žije a působí ve světě, neboť jinak potom zasahuje vzhůru z hloubi duše to, co touží po něčem, čeho nikdy nemůže být dosaženo.

V tomto smyslu je duchovní věda, tím co vychází vstříc oněm touhám, které žijí v hlubinách duše. A protože vše, co se dnes ve světě děje, mělo svoji předehru, nelze se divit člověku, který se v naší době domáhá uspokojení touhy, která žije v hlubinách jeho duše, když jej sžírají podvědomé duševní síly, které mají podobu touhy, pomocí duchovní vědy. Jelikož žil v dřívějším období, ve kterém tato duchovní věda ještě neexistovala a on ji proto nemohl mít, tak je to, jako kdyby se sžíral touhou po ní, jako by po ní nepřetržitě toužil a nemohl pochopit život - přestože byl vynikajícím velkým duchem. Zatímco dnes by mohlo do jeho duše vproudit něco, co by utišilo jeho touhu po obrazech, které mohou jen přehlušit pustotu. Toužil by po tom, aby se přestaly střídát tyto obrazy jeden za druhým, a čím rychleji by střídal jeden obraz druhý, tím více by po tom toužil. A copak se nám nemůže jevit, tak jak to bylo nyní popsáno, hlas tohoto člověka jako projev ducha, když žije v době, ve které ještě nemůže mít tuto duchovní moudrost, která se vlévá jako balzám do roztoužené duše, když slyšíme, co Heinrich von Kleist píše příteli? Říká:

„Kdo by chtěl být na tomto světě šťastný?! Fuj styd' se, chtěl bych téměř říci, chceš-li to! Jaká krátkozrakost, ó ušlechtilý člověče, usilovat o něco tam, kde vše končí smrtí. Setkáváme se zde. tři roky se milujeme a pak prcháme jeden od druhého na věčnost. A co je hodné úsilí, ne-li láska! Ach, musí existovat ještě něco jiného než láska, štěstí, sláva a jak se to vše nazývá, něco, o čem naše duše neví.

Ten, kdo stojí v čele a řídí běh světa, nemůže být přece zlým duchem, ale může být pouze duchem, který není pochopen. Copak se neusmíváme, když děti pláčou? Představme si jen to nekonečné trvání! Myriády časových období, každé z nich je životem a pro každé z nich je tento svět zjevením! Jak se jen jmenuje ta malá hvězdička nad Síriem, kterou vidíme za jasné noci? Celá tato nesmírně velká obloha je jen prachem vůči nekonečnosti! O Ruhle, řekni mi, je toto sen? Když večer ležíme na zádech, mezi dvěma lipovými lístky máme na intuici bohatší pohled, než jsme schopni pochopit našimi myšlenkami a vyjádřit slovy. Pojd', ať vykonáme něco dobrého a zemřeme při tom! Necht' zemřeme jednou z oněch smrtí, kterými jsme již zemřeli a ještě zemřeme. Jeto, jako bychom přecházeli z jedné místnosti do druhé. Podívej, svět mi připadá jako by byl vložený do krabičky. Malé je podobné velkému!“ (Z dopisu Heinricha von Kleist z r. 1806)

Těmito slovy je zde vyjádřena mučivá touha ducha, jenž nemohl ještě nalézt její uspokojení s pomocí duchovní vědy, která je poskytuje moderní duši, pokud k ní přistupuje s porozuměním. Tak tento duch ukončil svůj život, když nejdříve zastřelil svoji přítelkyni Henriettu Vogel a potom sám sebe, a nyní odpočívá v osamělém hrobě, který- se nad jeho schránou uzavřel před sto lety na břehu jezera Wansee.

Zvláštním řízením osudu zde můžeme hovořit o náladě, která může být nejlépe charakterizována tím, co se snažíme pochopit, když hovoříme o společném působení zadržovaných obětí vůle v touze, o uspokojení této touhy, které mohlo přijít jen od Duchů pohybu, touhy po onom konečném uspokojení, jež mohlo nastat jen na planetě vykoupení. To, že jsme zde museli hovořit o tom po absolvování zcela obyčejného programu v onen den, který nám může připomenout, jak mohl jeden duch vyjádřit neurčitou touhu nejvyššími slovy a přetavit ji do tragického činu, který mohl tuto touhu ztělesnit, je jedinečná karmická souvislost. A jak bychom jen mohli nepoznat, že tento duch, stojící před námi ve své celistvosti, je vlastně živoucím vtělením toho, co žije dole v duši, co musíme odvozovat ještě z něčeho jiného než z pozemského bytí, chceme-li to poznat? Copak nám Heinrich von Kleist nevylicil nejvýmluvnějším způsobem, co může žít v člověku (jak to můžete nalézt vylíčeno na prvních stránkách spisu „Duchovní vedení člověka a lidstva“) z toho, co přesahuje jeho síly, co jej pudí a co by mohl teprve později pochopit, kdyby předčasně nepřerušil vlákno svého života?

Vzpomeňme si na jeho Penthesileu. O co více je v ní, než co můžeme pochopit svým pozemským vědomím! Nemohli bychom ji vůbec pochopit v celé její osobitosti, kdybychom nepředpokládali, že je její duše nesrovnatelně širší než ona úzká malá duše - i když i ta je velká -, kterou obepíná i s jejím pozemským vědomím. Proto musí nastat situace, která do dramatu vnáší umělecky podvědomí. Ano, bylo dokonce nutné zabránit tomu, abychom celý děj přehlédlí vyšším vědomím, jinak bychom nemohli prožít celou tragiku tohoto dramatu. Penthesilea je přivedena k Achillovi jako zajatky- nč, ale je jí předstíráno, že on je jejím zajatcem. Proto je to její Achilles. To, co žije v jejím vyšším vědomí, musí upadnout do nevědomí.

Jak toto podvědomí zasahuje do jednání, můžeme vidět například v ději, jakým je Kačenka z Heilbronn, zvláště pokud jde o vztah mezi Kačenkou a panem Wetterem von Strahl, který se neodehrává ve vyšším vědomí, ale v hlubších vrstvách duše, kde se nacházejí síly, o nichž člověk nic neví, které přecházejí od jednoho ke druhému! Máme-li toto před sebou, potom zde můžeme cítit duchovno, jež spočívá v obyčejných gravitačních silách ve světě. Cítíte to, co spočívá v silách světa, například ve scéně, kde Kačenka stojí vůči svému zbožňovanému, kde vidíme, co žije v podvědomí a jak je to spřízněné s tím, co žije venku ve světě a co označujeme střízlivých slovem „síly přitažlivosti“? Do tohoto podvědomí se nemohl ještě před sto lety ponořit ani pronikavý a usilující duch. V dnešní době se to však musí dít.

A jiným způsobem před námi stojí tragický osud „Prince z Homburgu“. Rád bych věděl, jak chtějí lidé zatížení abstraktním myšlením, již mají snahu odsuzovat vše, co člověk činí jen pomocí selského rozumu, jak chtějí takovíto lidé vysvětlit takovou postavu, jako je princ z Homburgu, který koná své velké činy v jakémsi snovém vědomí, i ty, které nakonec vedou k vítězství. Kleist velice jasně ukazuje, že by princ z Homburgu nemohl dosáhnout svého vítězství pomocí vyššího vědomí, a také že není, pokud se jeho vyššího vědomí týče, nikterak velkým člověkem, neboť potom bázně nařká před smrtí. A teprve tehdy, když je vyneseno vzhuru volným impulsem to, co žije v hlubinách jeho duše, se vzmuží.

Co zůstalo člověku jako jisté dědictví z měsíčního vědomí, to je něco, co nemá být vyneseno na povrch abstraktní vědou, ale musí to vyjasnit pomocí mnohostranných, subtilních pojmů, které se zmocňují duchovních skutečností, pojmů, které přináší duchovní věda. To, co je největší, je vázáno na to, co je prostřední, a to je vázáno na to, co je obyčejné.

Tak vidíme, že duchovní věda nám ukazuje, že stavy, které v současné době prožíváme v naší duši, jsou přinášeny z kosmu, z vesmíru. Také můžeme vidět, jak nám to, co prožíváme v duši, může poskytnout povědomí o tom, jak je duchovno skryté v hloubi věcí. Vidíme ale také, jak musela přijít naše doba, aby uspokojila to, po čem lidé toužili v době, které předcházela té naší, jak lidé byli dychtiví po tom, co mohla přinést teprve naše doba. A jistá úcta k lidem, kteří se nemohli vyrovnat s tím, po čem toužily jejich duše a co jim nemohl svět dát, jistá úcta vůči takovýmto lidem může spočívat v tom, že si vzpomeneme na všechny souvislosti lidského života a jak člověk v dnešní době může věnovat svůj život duchovním hnutím, která by lidé - a to nám ukazují jejich osudy - potřebovali již dříve.

Tak může být poukázáno na duchovní vědu jako na to, co přináší vykoupení lidské touhy v den, kdy si můžeme připomenout sté výročí tragické smrti jednoho z nejvíce toužících lidí. kdy si můžeme připomenout, jak bouřlivě a tragicky lidé toužili po tom, co může přinést duchovní věda, po dlouhou dobu. To je myšlenka, kterou můžeme pochopit a která snad je také antroposofická v den stého výročí smrti jednoho z největších německých básníků.

GA 132